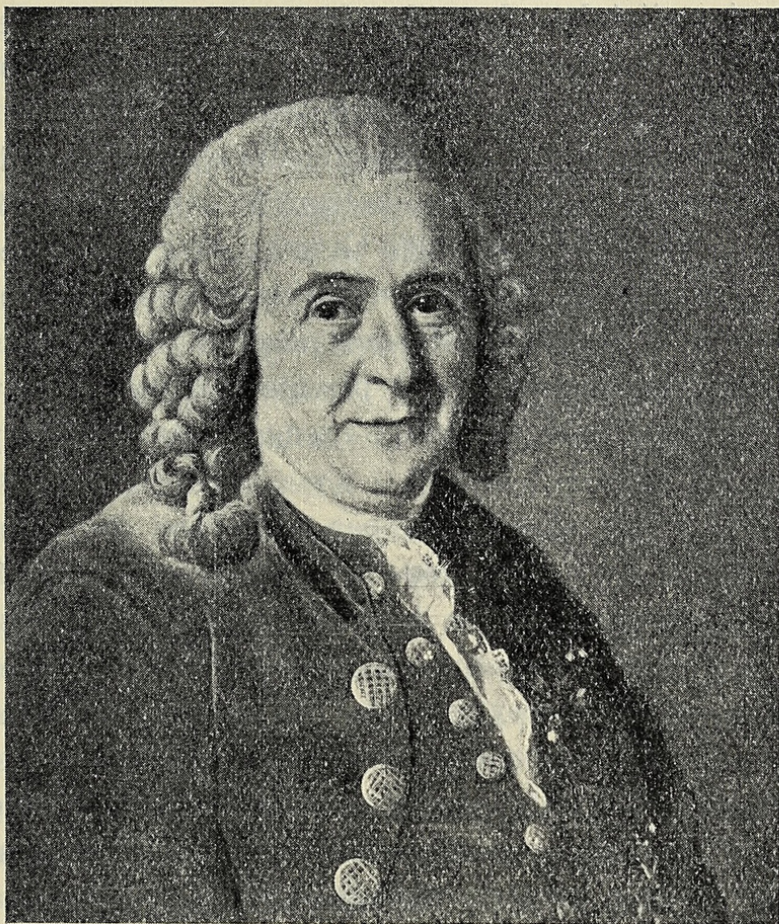

Linné som læge.

Av prof. dr. N. Wille.

Carl Linnés navn som botaniker er velkjendt og hans betydning for denne videnskaps utvikling er overalt anerkjendt, naar undtages av en nu avdød tysk monoman.

Men at Linné ogsaa var en fremragende læge, som har fremkommet med frugtbare ideer av stor rækkevidde, er mindre bekjendt og maaske nu mindst blandt lægestanden selv. Det var i den tid et meget intimt samarbeide mellem medicinen og botaniken, som virket befrugtende for begge, hvad det viselig fremdeles kunde gjøre, men ved Kristiania universitet har man jo en anden opfatning, her holdes de medicinske studerende nu omhyggelig borte fra al kundskap om planteverdenen.

Saa var det ikke for 200 aar siden, og særlig Linné fik en udmerket medicinsk uddannelse samtidig med sin botaniske.

Da Linné som 20-aarig student 1727 blev indskrevet ved Lunds universitet, kom han til at bo hos professor, senere arkiter K i l i a n S t o b æ u s, som ved en tilfældighed kom til at fatte megen velvilje for sin unge pensionær og næsten var som en anden far for den unge L i n n é, der var meget interessert av naturfag og allerede som skolegut i Vexiö hadde faat vejledning i naturfag av doktor R o t h m a n, der næret meget høie tanker om Linnés dygtighet som blivende læge og naturforsker.

S t o b æ u s var en høit anset læge, som senere benyttet Linné som medhjælper i sin private praksis. Det var den maate hvorpaa man i Sverige dengang lærte sig praktisk medicin.

Upsala universitet hadde paa grund av de fremragende forskere O l o f R u d b e c k og L a r s R o b e r g et stort ry som medicinsk læreanstalt; men da Linné kom dit, var disse meget gamle, og der blev da neppe git nogen medicinsk undervisning der, saa Linné i et brev beklager sig over, at han har forlatt Stobæus. Hans fattigdom gjorde ogsaa opholdet i Upsala meget vanskelig. Det tilfældige møte med domprovst O l o f C e l s i u s, som blev hans velynder, forandret dog forholdene. Prof. R u d b e c k den yngre foreslaar i Consistorium, at Linné skal faa et dobbelt stipendium og demonstrationene i botanik blev under prof. R u d b e c k den yngres permission 1730 overdraget til Linné. Dette vakte stor opmerksomhet at en del av en professors undervisning overdroges en ung student.

Landshøvdingen i Dalarne, N i l s E s b j ö r n s o n R e u t e r h o l m engagerte L i n n é til paa hans bekostning at bereise Dalarne og studere dets natur. Herved blev han bekjendt med den senere biskop i Åbo J o h a n B r o w a l l i u s, som var informator hos landshøvdingen. Det var nok denne som satte L i n n é paa den tanke at ta doktorgraden ved et utenlandsk universitet. Men hvorledes skaffe penger hertil?

L i n n é skriver herom følgende spøkefulde uttalelse: »Men Browallius såg icke någon utväg för honom att komma på grön quist derest han icke komme att resa ut och blifve doctor, då han sedermera hemkommen hade frihet att ned-sätta sig, hvar honom hälst behagade och då han ofelbart skulle

berga sig. Men som hærtill fordrades penningar, var intet annat, än att Linnæus borde engagere sig hos någon rik flicka, som först kunde göra honom lycklig och han sedan henne. Denna sats behagade Linnæus theoretice, men oakadt alle förslag blifver derwid intet uträttadt.«

Tvertimot blev Linné assistent för stadsfysikus i Falun, dr. Johan Moræus, og hjalp denne i hans praksis. Herunder bodde han hos Moræus og blev forelsket i dennes datter, Sara Elisabeth, og blev forlovet med hende. Hendes far forlangte dog for at gi sit bifald, at Linné skulde ta doktorgraden ved et fremmed universitet.

Den 13de juni 1735 ankom Linné til Holland, hvor han tilbragte 3 betydningsfulde aar. Den 23de juni 1735 disputerte han allerede ved universitetet i Harderwijk over sin avhandling »Hypothesis nova de febrium intermittantium causa« og blev samme dag promoveret til med. dr.

Kort efter kom han til Leyden, hvor den berømte læge og naturforsker Boerhaave endnu levet og virket. Linné var allerede som skolegut av dr. Rothman i Vexiö blit undervist i Boerhaaves »Institutiones medicæ«, hvilket arbejde ogsaa indeholdt en fremstilling av tidens almindelige fysiologiske viden. Linné blev nu hans intime elev i Leyden.

Der blev et meget venskabelig forhold mellem Linné og Boerhaave, som anet Linnés blivende storhet, idet han paa sykesengen, da han skiltes med Linné, uttalte: »Jeg har levet min tid og mine aar, samt gjort hvad jeg har formaadd og kunnet. Gud bevare dig, for hvem alt dette gjenstaar. Det verden har ventet av mig, har den faat; men den venter endnu langt mere av dig.«

Det var ogsaa som Boerhaaves stedfortræder som huslæge foruten som præfekt for have, museum og bibliotek, at Linné blev ansat hos Clifford, i hvis familie han blev optat og »elsket som en søn i huset«. Det luksuriøse liv han førte paa Hartcamp, hvor han spiste posteier av hanekammer og »fik leve som en prins«, forsynte ham nok med gode iagttagelser for hans senere diætetik.

Da Linné i juni 1738 vendte tilbage til Sverige, var hans navn som banebrytende botaniker kjendt og anset over hele

Europa, undtagen i Sverige, hvor man ikke hadde nogen plads for ham.

For at leve maatte han derfor slaa sig ned som praktiserende læge i Stockholm. Om begyndelsen av hans lægepraksis i Stockholm skriver han selv følgende: »*Linnaeus* ämnade här såsom doctor försörja sig, men som han var allom obekant, vågade ingen i åhr att anförtro sitt kära lif uti en oförsökt doctors händer, ja icke en gång sin hund, att han ofta tviflade om sin fortkomst i riket. Han, som allestädes utomlands blev ärad såsom en princeps *Botanicorum*, var hemma som en *Klimius*, kommen från underjordiska verlden, så att om *Linnaeus* nu icke varit kär, hade han ofelbart åter utrest och lemnat Sverige. Sedan *Linnaeus* såg, att han paa intet sätt kunde få någon praxis medica, begynte han frequentera de allmännaste spisquarteren, hvarest han såg de unga *Cavallierer*, som blifvit blesserade in *castris Veneris*, sitta abstemios, då han tillstyrkte dem att vara vid godt mod och att dricka ett quarter rhenskt vin med försäkran, att han ville dem curera inom 14 dagar, då änteligen 2 : ne, som fruktlöst medicinerat, vågade sitt lif uti hans händer och dem han strax curerade, hvaräfter han inom en månads tid fick under sin cur den mästa ungdomen.«

Han försökte at følge tiden, og da han hadde hørt, at hans ven *Sauvage*, professor ved den medicinske skole i *Montpellier*, hadde opfundet en ny behandling av *Gonorhoe*, skrev han til ham og bad om oplysninger, idet han tilføiet: »om Ni gören det, så skänker Ni mig ettusen dukater, (*nummos aureos*) i året.« Han fik ogsaa ord paa sig at være en udmerket dygtig brystlæge og inden slutningen av aaret hadde han en saa stor praksis, at han skriver herom: »att jag från morgonen kl. 7 intill aftonen kl. 8 knapt får så mycken tijd, att jag kan äta en kort middag«. Senere fortæller han, at han »har haft allt för mycket att göra på ett par månader, mäst hvar dag 40—60 patienter«.

Han erhvervet snart landtmarskalk grev *Carl Gustaf Tessin's* venskap og tiltro, som gjorde *Linné* kjendt »blandt de förnämsta vid riksdagen« og skaffet ham utnævnelse som »Amiralitetsläkare« i Stockholm, hvorved han fik et sykehus med 1—200 syke at stelle med og hvor han försökte

de enkle lægemidlers virkninger. Han søkte og fik tilladelse til her at foreta obduktioner, som før var meget litet benyttet. Linné var saaledes egentlig grundlæggeren av den patologiske anatomi i Sverige.

Linné længtet dog tilbake til sin botaniske videnskap og skriver i et brev til A. von Haller 15de september 1739: »Skulle jag komma till Upsala, ville jag helt och hållet afsäga mig medicinsk praktik och sysselsätta mig endast med växter.«

Der var mange intriger og vanskeligheter før Linné kunde naa dette maal, professorposten i botanik efter Rudbeck blev nemlig tilsat med Nils Rosén, men senere blev Linné efter Roberg 5te mai 1741 utnævnt til »professor i teoretisk och praktisk medicin«, og holdt som saadan høsten 1741 forelæsninger over »sjukdomarnes system (historia morborum)«. Det følgende aar byttet Rosén og Linné fag og begge kom paa sin rette plads.

Men uagtet Linné nu særlig ofret sig for botaniken, førte omstændighetene med sig, at han langt fra kunde opgi medicinen. Dette ser man dels derav, at han har utgit flere medicinske verker saasom:

- 1) *Materia medica*. Lib. I. De plantis, Holmiæ 1749.
- 2) *Genera morborum in auditorum usum edita*, Upsaliæ 1763.
- 3) *Clavis medicinae duplex exterior et interior*, Holmiæ 1766,

dels derav, at der under hans ledelse er utarbeidet ikke mindre end 79 doktoravhandlinger omfattende anatomi og fysiologi, praktisk medicin, farmakognosi, farmakodynamik, hygiene og diætetik.

Men saa var han ogsaa en virksom og anset forelæser i flere medicinske emner. Hans forelæsninger var ordnet saaledes, at han om vaar- og sommermaanedene forelæste botanik og foretok sine interessante ekskursioner i Upsala omegn, men om høsten og vinteren forelæste han over nosologi (systematisk sygdomslære), diætetik eller *materia medica* (farmakologi). Ja det traf, at han var den eneste professor, som forelæste for de medicinske studerende, da den anden

professor, R o s é n, var forhindret av sine mange andre gjøremaal.

L i n n é forstod at samle om sig et talrikt og interessert auditorium, hans forelæsninger var klare og hadde et praktisk tilsnit, idet han ofte tilpasset den medicinske videnskaps lærer paa det praktiske liv. Især var hans forelæsninger om diætetik meget besøkte, da han saaledes 1760 for 5te gang forelæste herom, hadde han ikke mindre end 239 indskrevne tilhørere. Man kan derfor forstaa, at han har hat en voldsomt stor indflydelse paa lægevidenskapens videre utvikling i Sverige.

L i n n é var i høi grad vaaken for nye tanker og søkte at føre dem videre. Da han saaledes fik høre, at hans ven S a u v a g e hadde behandlet visse sygdommer med elektricitet, skriver han til ham i brev av 22de august 1749: »Det Ni skrifven om elektrisationen, är i hög grad märkvärdigt. Ännu har icke någon hos oss börjat använda den, men jag skall med det första därmed anställa försök.«

Endog om husdyrenes sygdommer har L i n n é skrevet flere opsatser og avhandlinger og det var paa L i n n é's opfordring at P e t t e r H e r n q u i s t, grundlæggeren av Sveriges veterinærvæsen, kastet sig over dette studium.

L i n n é's opfatning av sygdommene og hans systematisering av dem stemmer naturligvis ikke synderlig med nutidens paa dypere kundskap byggede anskuelser, men i en henseende var han langt frem for sin tid, nemlig hans hypotese om »Exanthemata viva« eller den forestilling, at smitsomme sygdommer fremkaldes av og beror paa indvandring av smaa dyr i det menneskelige legeme, »c o n t a g i u m e x a n i m a l c u l i s«. Det var nærmest i analogi med de av L e e u w e n h o e c k ved mikroskopets hjælp opdagede »v e r m i c u l i s p e r m a t i c i«, at L i n n é av sine praktiske erfaringer og iagttagelser ved sykesengen henførte til denne kategori: skab, dysenteri (som L i n n é kalder »scabies intestinorum interna«), kighoste, koppe, meslinger, syfilis og pest; senere opførte han ogsaa heriblandt: spedalskhet, tæring og koldfebre.

Han gjør opmerksom paa, at de smitsomme sygdommers utbredelse har en paafaldende likhet med den maate, hvorpaa

en mængde dyr, især insekter, forplanter og forøker sig. Han henviser ogsaa til, at de lægemidler, som er virksomme mot insekter og skab ogsaa er velgjørende ved behandlingen av smitsomme sygdommer, saasom kamfer, kviksølv, svovl o. s. v. Han henviser ogsaa til en merkelig analogi for et saadant smittestof, nemlig *Ustilago* paa byg.

»I en senere avhandling »*De mundo invisibili*« (1767) utvikler Linné videre sine anskuelser om de smitsomme og exantematiske sygdommers opstaaen ved et »*contagium vivum*« og oppstiller tilsidst spørsmålet: »*anne animalculis infusoriis debeantur morbi contagiosi et exanthematici plerique.*« I forbindelse hermed kan nævnes, at Linné har uttalt: »få se, om på slutet all giäsning blifver idel lefvande partiklar«, altsaa 100 aar før dette blev bevist av Louis Pasteur.

Linnés hovedinteresser i medicinen var dog egentlig »*Materia medica*« (Farmakologi) og »*Diætetik*«. Han kjæmpet mot de kompliserte lægemidler, som skulde kunne helbrede alt mulig og fremholdt, at man ved eksperimenter burde lære at kjende de enkle lægemidler (»*simplicia*«) og bruke dem. Han utelukket derfor en stor mængde unødige »*officinelle* urter« og utrensket andre, som i aarhundreder var anvendt med overtroisk ærbødighet, men paa den anden side indførte han ogsaa lægemidler, som delvis har holdt sig til vore dager. Han interesserte sig ogsaa for at indføre dyrkning av medicinalplanter i Sverige, foreslog at der i Syd-Sverige, som ved Helsingborg eller Ystad, burde anlægges en medicinsk have og i sin »*Plantæ officinales*« (1753) angir han hvilke planter man burde dyrke der, likesom han gav en fortegnelse paa de *officinelle* planter, som av klimatiske grunde ikke kunde dyrkes, men maatte hentes fra sydligere lande.

Linnés opfatning av begrepene lægemiddel og gift var et stort fremskridt for tiden. Man har villet trække en skarp grænse mellem lægemiddel og gift og ment, at giftene selv i meget smaa mængder ødelægger legemet; dette er en fordom, ja en vildfarelse, som maa fjernes fra videnskapen, sier Linné (»*tanquam noxiam haeresin e medicorum territoria eliminandum censemus*«), ti ingen forstandig og kyndig læge bør frygte for efter omstændighetene at foreskrive gifter i passende dosis. »*Medici* borde icke fördoma dem, utan bruka

dem, som chirurgi sina knifvar, varsamt.« Derimot kunde de fortreffeligste lægemidler i den ukyndiges haand bli som et sverd hos en rasende. Da han uttalte at de værste gifter (»venena teterrima«), om de benyttes ret, gir os de fortreffeligste lægemidler, da gjorde han lægevidenskapen en stor tjeneste.

I sine »Canones medici« (1775) sammenfatter han endel almindelige terapeutiske anskuelser, som fremgaar av hans system og bør ligge til grund for lægens praktiske handlinger, — f. eks.: Naturen er den bedste læge. Mot naturen formaar lægemidlene intet. Dit naturen stræber bør den ledes og naar en utvei aapnes for den, vælger den denne. Gifter boter, fødemidler underholder legemet. Naturen fjerner, foruten giften, ogsaa andre urene emner. De skarpeste gifter blir, naar de anvendes i passende smaa doser, de mest virksomme lægemidler. Vanen forsvaker lægemidlenes virksomhet, deres stadige ombytning viser ukyndighet. Den som blander motsatte emner med hverandre er en idiot. Motsætningene boter sine motsætninger. Hvor blot en utvei findes til redning, bør man, selv om den er farlig, forsøke den. Anvendt i ret tid har lægemidlet sin virkning og ved given anledning hjælper det.

Ganske praktiske anskuelser, som man ser.

Linné hadde aapent blik for mange praktiske spørsmål og søkte ved populære skrifter at sprede nyttig kundskap. Saaledes i »Almanackan« skrev han 1745 »Huscurer för frosan«; 1746 »Continuation af huscurerne för de gångbara sjukdomar«; 1746 »Anmärkningar om Thee och theedrickande«; 1747 »Anmärkningar om Caffé« og 1748 »Anmärkningar om brännvin«. Særlig i denne sidste finder man meget alvorlige advarsler mot den da overhaandtagende misbruk av brændevin. Paa grund av Linnés berømmelse fik den en meget stor utbredelse og tillagdes stor betydning.

Likeledes fremholdt han i en avhandling »Nutrix noverca« (1752) betydningen av, at mødrene selv ammet sine barn. Foruten overførelse av smitte tilla han ogsaa den sterke bruk av ammer i de hoierestaaende familier skylden for at fremragende slegter saa ofte utarter og vanslegter.

Han advaret sterkt mot smaa rum med daarlig luft, som

han tilskrev meget farlige egenskaper, endog værre end efter nutidens opfatning.

Angaaende diætetik og hygiene hadde han for sin tid merkelige, sunde anskuelser, selv om uttryksmaaten av og til ikke rigtig stemte med vor nuværende terminologi. Saaledes sier han f. eks. om skjorbuk, at i de trakter, hvor man kun benytter vegetabilier eller ferskt kjøt, er skjorbukken sjelden, men hvor saltholdig føde er almindelig, er den hyppig, ti saadanne næringsmidler virker opløsende paa blodet og det limartede i de faste deler. Om et saadant fødemiddel brukes ofte og længe i større mængde, blir dets indvirkning endog ætsende: »vis ejus abstergens in corrodentem mutatur«. Særlig var planter av klassen *Tetradynamicæ* udmerket mot skjorbuk, og han anbefalte særlig surkaal paa skibe, hvilket først benyttedes av engelskmanden *Linné*.

Legemsbevægelse anbefalte han meget, ti han mente, at de i blodet samlede skarpe og saltartede og ellers let destruerende partikler derved drives ut av organismen. De, som fortærte større mængder saltholdig føde, burde derfor ha sterkt legemlig arbeide.

Hvad føden angaar, saa advaret *Linné* saavel mot bruken av for varme som for kolde drikke og fødemidler, hvorved han betegnet menneskets legemstemperatur $+37^{\circ}\text{C}$. som det normale.

De raad angaaende brønddrikning, som *Linné* gav, følges i almindelighet endnu. Endogsaa dette: »För att undvika alla ledsamheter och bekymmer, dem det husliga lifvet och den dagliga verksamheten medföra, bör brunnsdrickningen, för att medföra nytta, icke ske hemma och all brefskrifning underlåtas.«

Da *Linné* blev professor i botanik i Upsala, søkte han at slutte med sin lægepraksis, idet han skriver: »antingen borde professionen eller practiquen försummas, betjente alltså härefter aldrig någon annan, än vänner och fattiga«, men han hadde mange venner, som han fremdeles hjalp med sin fremragende dygtighet, det kan man se av hans brevveksling, og han fulgte med i medicinens fremskridt til det sidste.

Ovenstaaende er ikke nogen original studie, men kun en kort sammenstilling av hvad der er samlet i følgende skrifter:

- 1) Th. M. Fries: Linné. Lefnadsteckning. 1, 2. Stockholm 1903.
- 2) Otto E. A. Hjelt: Carl von Linné såsom läkare och medicinsk författare, Uppsala 1907.
- 3) Rob. E. Fries: Linné i Holland. (Svenska Linné-Sällskapets årsskrift. Årg. II. Stockholm 1919.

Ett strömningsfenomen i Altenfjord, Finmarken.

Av Hilding Köhler.

I slutet av januari 1920 rasade över Finmarken på vissa platser en våldsam landvindsstorm. På Haldde-observatoriet började denna storm redan den 26. januari och höll med några timmars paus i sig januari ut. Den maximala vindstyrkan i medeltal per timme var här 40.5 m/s., vilket indträffade den 28. klockan 4 em. samt den 30. kl. 8 em. Pauser med fullständig vindstilla hade vi bland annat den 31., då dock efter ett starkt brus att döma stormen i dalarne rasade med oförminskad styrka. Vindriktningen på Haldde växlade mellan SW, SSW och vid några tillfällen S. I Bossekop var vindriktningen S till SSE men nådde här icke över 12 m/s., vilket inträffade den 27. I Kaafjord hade tyvärr anemometern bragts ur funktion och vindhastigheten kan icke exakt angivas. Att döma efter det kraftiga bruset i öster från observatoriet och av utsago av personer i Kaafjord torde man här med yttersta grad av sannolikhet omkring den 29. och 30. haft en vindstyrka av åtminstone 20 m/s och en vindriktning från S till SSW. Här ha vi alltså att göra med samma luftström på Haldde som vid havsytan, vilket även framgår av temperaturförhållandena i Kaafjord och på observatoriet. Av den relativt ringa vindhastigheten i Bossekop ser man att vinden vid havsytan var koncentrerad till en relativt smal fåra, åtminstone i den inre delen av fjorden. Här pressas vinden tillsammans och når en stor hastighet ut genom dalarne. I Kaa-

Wille, N. 1921. "Linné som læge." *Naturen : illustreret maanedsskrift for populaer naturvidenskab* 45, 97–106.

View This Item Online: <https://www.biodiversitylibrary.org/item/239516>

Permalink: <https://www.biodiversitylibrary.org/partpdf/248818>

Holding Institution

Smithsonian Libraries and Archives

Sponsored by

Biodiversity Heritage Library

Copyright & Reuse

Copyright Status: Not in copyright. The BHL knows of no copyright restrictions on this item.

This document was created from content at the **Biodiversity Heritage Library**, the world's largest open access digital library for biodiversity literature and archives. Visit BHL at <https://www.biodiversitylibrary.org>.